

ENFLASYONDAN EKARFLASYONA

Doç. Dr. Ersoy AKINCI (*)

Tüm kapitalist dünyada fiyatlar sürekli artıyor. Gelirler arası farklılaşma giderek büyüyor. İşsizlerin sayısında da azalma görülmüyor. Son nüfus sayımlarına göre ülkemiz toplam nüfusunun ancak % 30.78'i bir işte çalışıyor görülmektedir (1). Daha fenası, bu elli milyonluk toplumun büyük bölümü sosyal güvenceden yoksundur.

Kimilerine göre karanlık sayılabilecek, ancak bize ufukta da aydınlık bir noktanın görülmediği bu tablonun sorumlusunun enflasyon olduğu yolunda genellikle iktisatçılar birleşmektedirler.

Enflasyon esasta, "fiyatlar genel seviyesinde devamlılık gösteren artışlar anlamında kullanılmaktadır. Her fiyat artışının enflasyon olarak nitelenemeyeceği, fiyat artışlarının ancak ülkeden ülkeye değişen belli bir oranın üzerine çıkması ve bu durumun az çok devamlılık göstermesi halinde enflasyon olarak adlandırılabilen genel kabul gören bir husustur (2).

Şu halde enflasyon mal ve hizmet fiyatlarındaki sürekli artışlardır. Ancak bu tanım açıklıktan yoksundur. Çünkü, ülkede o kadar çok mal ve hizmet var ki, hangi fiyatlardaki artış enflasyon sayılacaktır...? Bir artış oranı saptamaya çalıştığımızda hangi mal ve hizmetin veya mallar ve hizmetlerin artış oranını alacağız? Gerçekten ülkede ne kadar mal ve hizmet varsa o kadar da artış oranı olacaktır. Ve biri diğerinden de çok farklı olabilecektir. Bilindiği gibi bu sorun tüm sakıncaları bilinerek ve belirtilerek fiyat endekslerinin kullanılmasıyla teoride ve uygulamada çözüme ulaştırılmıştır (3). Böylece de, enflasyonun tanımı fiyatlar genel seviyesindeki ortalama artışlar şekline indirgenmiştir.

Oysa enflasyon, esasta, sürekli de olsa yaygında olsa, bir ortalama artıştan daha çok, fiyatlar arası farklılaşma ve

(*) Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü Öğretim Üyesi.

(1) 1989 Yılına Giren Türk Ekonomisi, TUSİAD-T/89-1.1222 say. 53.

(2) Tuğrul ÇUBUKÇU, Enflasyon, Teori ve Türkiye'de Enflasyon, H.Ü.İ.F. Yayınları, No. 2

(3) Ersoy AKINCI, Toptan Eşya Fiyatları Endeksi ve Kullanım Açısından Bir Değerlendirme, H.Ü.İ.F.B.F. Dergisi, Cilt. 3, Sayı. 1-2, 1985, ss. 17-43.

uyumsuzluğun yarattığı ulusal ekonominin her alanına yansımış yaygın dengesizlik halini belirlemektedir (4).

Böyle bir genel dengesizliğin 1962-1972 yılları arasında Fransız ekonomisinde görüldüğünde mal ve hizmetlerin yıllık ortalama fiyatları % 1.44 artarken (endüstriyel tüketim malları fiyatları) kimileri de, % 7.2 artış göstermiştir (5). A. COTTA, 28 gösterge kullanarak sözkonusu farklılığı üç bölüme ayırmıştır.

1. % 3'den daha az artış gösterenler: Dış ticarete konu mallar yani, ihraç ve ithal malları fiyatları, endüstriyel mallar.

2. % 3 ile 5 arasında artış gösterenler: Perakende mal fiyatları ile yurtiçi üretim deflatörü olmak üzere 28 göstergedan 15'i bu grupta yer almaktadır.

3. % 5'in üstünde artış gösterenler: Konut inşaat fiyatları, kamu tüketim harcamalarına konu olan mallar ile hizmet fiyatları.

Çok kısa bir özetini sunduğumuz çalışma da açıklıkla göstermektedir ki, genel ekonomik dengesizlikler fiyatlar arası farklılaşmayla birlikte görülmektedir. Almanya, A.B.D. ve İngiltere için yapılan benzer çalışmalar da aynı gelişimi vurgulamaktadır (6).

Gerçekten enflasyon, öncelikle doğuş nedenleri, sonra da ekonomide yarattığı etkiler açısından incelendiğinde görülecektir ki, genel denge uyumsuzlukları, ortalama artışlardan daha çok, fiyatlar arası farklılaşmadan kaynaklanmaktadır.

I - ENFLASYONUN NEDENLERİ

Bu bölümde belli başlı beş grup teorik açıklamaya yer verilecektir. En eski açıklama şekliyle birincisi fiyat hareketlerini doğrudan doğruya para miktarındaki değişimlere bağlayan açıklamalar. İkincisi, talep enflasyonu diye belirleyeceğimiz arza oranla talep fazlalığından kaynaklanan fiyat hareketleridir. Üçüncüsü, fiyat artışlarını maliyetlerdeki otonom artışlara bağlayan açıklamalar, dördüncüsü enflasyonun nedenini ithalat ve uluslararası parasal ilişkilerde arayan teoriler, son olarak da, yeni görüşler sergilenmeye çalışılacaktır.

1. Parasal Açıklamalar

Klasik miktar teorisi piyasadaki para miktarı ile fiyatlar arasındaki ilişkiyi açıklarken, Milton FRIEDMAN'ın öncülüğünde Amerikalı İktisatçılar tarafından gözden geçirilerek yeniden gündeme getirilmiştir.

(4) Bernard BERNIER, Yves SIMON, Macroéconomie, Tom. 2, 2.ème ed. de Dunod, 1976, Paris, p. 66-67.

(5) A. COTTA, L. (inflation et croissance en France depuis 1962, P.U.F. Paris, 1975.

(6) A. COTTA, a.g.y.

a) Miktar Teorisi

Teorinin esası piyasadaki para miktarı değişimini fiyatlar genel seviyesini de aynı yönde ve oranda değiştirdiği görüşüne dayanmaktadır. Bilindiği gibi, İrving FISHER'in müdahale denklemi ile sözkonusu paralellik ve oransalık kanıtlanmaktadır.

$$P = \frac{M_1 V_1^* + M_2 V_2^*}{T^*}$$

P = Ortalama fiyatlar

M₁ = Yasal para miktarı

M₂^{*} = Kaydi para miktarı

V₁^{*} = Yasal paranın dolaşım hızı

V₂^{*} = Kaydi paranın dolaşım hızı

T^{*} = Bir yıl boyunca satılan mal ve hizmetler toplamı

NOT: Üzeri işaretli değerlerin kısa dönemde değişmeyeceği varsayılmıştır.

Buna göre, para miktarının fiyatlar üzerinde, devletin fiyat artışlarını önleyebilecek kadar etkin olduğu sonucuna varılmaktadır. Hatta L.WALRAS, dolaşımdaki altın miktarı değişimlerinin devletin çıkartacağı bir düzenleyici para birimiyle etkisiz kılınmasını XIX. yüzyılda önermişti.

b) Çağdaş Parasal Görüş

Özellikle FRIEDMAN'nin öncülüğünde gerçekleştirilen amprik çalışmalardan para miktarının fiyatlar üzerindeki etkisi konusunda şu sonuçlara ulaşılmıştır.

- Devletin bütçe uygulamaları ile ileri aşamadaki cari piyasa fiyatı ve ulusal üretim arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı,
- Piyasadaki para miktarıyla ulusal üretim arasında çok yakın bir ilişkinin varlığı,
- Cari piyasa fiyatı ile yaklaşık altı ay önceki para miktarı değişimleri arasında belirli bir ilişkinin varlığı saptanmıştır.

Bu ilişkileri sonuçları bakımından FRIEDMAN "Ulusal üretim artış oranından daha yüksek bir para artışına neden olan herhangi bir gelişim enflasyona yol açar." şeklinde özetlemiştir (7).

Genelde çağdaş parasal düşünceye göre; kısa vadede parasal değişimler reel ekonomik faaliyetleri aynı yönde etkilerken, birkaç ay sonra, fiyat gelişimleri üzerinde etkin olmaktadır. Buradan ve

(7) M. FRIEDMAN, Inflation et systèmes monétaires Calmann-Lévy, Paris 1969.

diğer amprik çalışmalardan esinlenerek denebilir ki, çağdaş parasal görüş doğrultusunda, para miktarındaki değişim doğrudan doğruya enflasyonun nedeninden daha çok ona olanak hazırlayan bir faktördür.

Bize göre, parasal görüşü bir an için tüm açıklamaları ile kabul edecek olursak; para miktarındaki değişimler fiyatlar genel seviyesine etkisinden daha çok, fiyatlar arası farklılaşmaya yol açtığını belirlemek gereğini duyarız. Zira, para arzını, artırma yollarından birisi örneğin, serbest piyasa işlemleridir. Bu halde emisyonla birlikte geliri ilk artan kişiler kuşkusuz hisse senedi ve tahvilini Merkez Bankasına satanlar olacaktır. Doğaldır ki, ilk fiyat artışları da onların talep ettiği mal ve hizmetlerde görülecektir. En azından ilk ağızda, fiyatı artan malların yatırım malları veya dış ticarete konu olan mallar olacağı düşüncesindeyiz. Zira hisse senedi, tahvil, altın, döviz satıp senet kırdıran kişilerin daha fazla zeytin, peynir tüketebileceklerini düşünemeyiz. Bu olsa olsa, piyasaya çıkan yeni paranın işçinin eline ek gelir olarak geçmesinden sonra mümkün olur. Bu düşüncenin sağlamlığı yanında, biz yine de bir fikir verir düşüncesi ile fiyat indeksleri ilk alt grupları ve para arzı artış hızlarını gösterir bir çizelgeyi çalışmamıza yorumsuz eklemekte yarar gördük.

Sonuçta, eğer para arzı fiyatları etkiliyorsa fiyatlar genel seviyesinden önce fiyatlar arası farklılaşmaya yol açacağından kuşku duymamaktayız.

2. Ekonomik Denge ve Talep Enflasyonu

Ekonomik dolaşım ve ulusal muhasebe Ekonomik faaliyet gruplarını ve bunların işlemlerini; ev idarelerini, işletmeler ve kamu idareleri ile üretim ve harcamalar şeklinde basite indirgeyerek şu üç eşitliğin yazılabilceğini göstermektedir.

$$\text{Üretim} = \text{Tüketim (özel + kamu)} + \text{yatırım (özel + kamu)}$$

$$\text{Ulusal üretim} = \text{Ulusal harcamalar}$$

$$\text{Toplam talep} = \text{Toplam arz}$$

Keynesci genel ekonomik denge analizi, öngörülen toplam tüketim ve yatırım malları talebinin üretim ve gelir düzeyini belirlediği hipotezine dayanmaktadır. Arıca, istihdam seviyesinin de girişimcilerin öngördükleri bir üretim düzeyine bağlı olacağı belirtilmektedir. Bu düşünce şöylece özetlenebilir:

$$C + I \rightarrow \text{Üretim ve gelir} \rightarrow \text{İstihdam}$$

Burada KEYNES (C + I) ile efektif talebi sembolleştirmektedir. Sonuçta, makro ekonomik dengenin ilk koşulu toplam talebin toplam arza eşit olmasıdır:

$$Y = C + I + G$$

Buna göre herhangi bir dönemde arza oranla parasal harcamaların göstereceği bir fazlalık üretim elastikiyetinin kaybı oranında fiyatlar genel seviyesini artıracaktır. Karşıt halde, yani arza oranla belli bir talep yetersizliği halinde fiyatlar genel seviyesi üretimin düşüş yönündeki elastikiyetine bağılı olarak azalacaktır.

Bu düşünceyi parasal görüşle ilgilendirerek bir çizelge yardımıyla açıklamak da mümkündür.

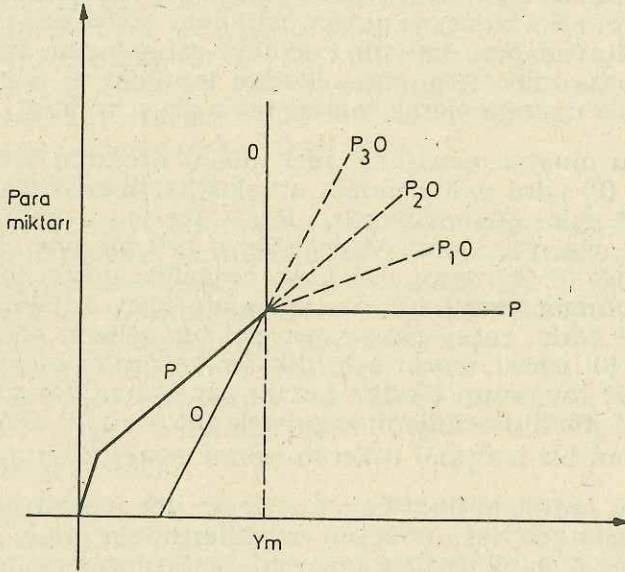
Klasiklerden farklı olarak KEYNES makro ekonomik dengenin tam istihdam seviyesinin altında da kurulabileceğini düşünmüş ve para miktarındaki değişimlerden fiyatlar genel düzeyinin etkilenmesinin ülke istihdam seviyesine bağılı olduğunu belirlemiştir.

Y = Toplam parasal harcamalar

P = Fiyatlar genel seviyesi

O = Toplam mal ve hizmetler hacmi

$Y = P \cdot O \rightarrow P = Y/O$ olmak üzere

Toplam mal ve hizmetler hacmi, fiyatlar genel seviyesi

Öyleyse, KEYNES'e göre, para miktarındaki değişiklikler toplam talebi aynı yönde etkileyeceğinden fiyatlar genel düzeyi toplumun likidite tercihine, marjinal tüketim eğilimine ve sermayenin marjinal verimliliğine bağılı olacaktır.

Para miktarının arttığı anda ülke düşük istihdam seviyesinde ise, yani atıl kapasite varsa bir başka deyişle, üretim artış yönünde elastik ise, artan talep üretim artışıyla karşılanacak, fiyatlar genel düzeyinde bir değişiklik olmayacaktır. Diğer faktörlerin etkisi gözönüne alındığında; artan para miktarı halkın likiditeyi tercih etmesi halinde atıl para balanslarını şişirecek, toplam talepte bir artış olmayacaktır. Karşıt halde toplam talebi artıracaktır. Toplam talep artışı, bilindiği gibi, marjinal tüketim eğilimi ne kadar büyük ise o kadar hızlı olacaktır. Artan toplam talebin üretim artışıyla karşılanma olanağını sermayenin marjinal verimliliği belirler. Gerçekten, üretim, üretime katılan sermayenin verimi oranında artar.

Ancak burada ekonominin mevcut mal stokunun da ortalama fiyatlardaki artış oranını etkileyen bir unsur olduğunu belirtmek gerekir. Zira para miktarıyla artan toplam talep üretimden önce mevcut mal stoklarıyla da karşılanabilir.

Eğer ekonominin tam istihdam seviyesinde olduğu bir dönemde para miktarı artarsa fiyatlar genel seviyesi, toplam talep artışı oranında ve mevcut mal stoklarıyla karşılanamadığı ölçüde artacaktır. Bu halde, yani tam istihdam seviyesinde fiyatlar genel seviyesi artış hızı, toplam talepteki artış hızına bağlı olacaktır. Artan para talebi toplumun likidite tercihinin ve marjinal tüketim eğilimi ile uyumlu olarak toplam talep artışı yaradır.

Bu oluşum çizelgede, reel ulusal üretimin alt düzeylerinde fiyatlar (P) para miktarındaki artışlar karşısında duyarsız olarak (P) eğrisiyle gösterilmiştir. Reel üretimin belli bir düzeye ulaşmasıyla, yani kimi darboğazların belirmesiyle yavaş bir artış gösterdiği (P) eğrisinin ilk kırık çizgisiyle gösterilmiştir. Üretim tam istihdam seviyesine ulaştığı anda fiyat artışları hızlanırken, yani (P) eğrisi yatay eksene paralel bir gelişim gösterirken, reel üretim (O) eğrisi, bütünüyle dik bir görünüm almaktadır. (p, O) eğrisinde toplumun likidite tercihi zayıf, marjinal tüketim eğilimi güçlü, (P₂O), (P₃O) eğrilerinde giderek güçlenen bir likidite tercihi ile zayıflayan bir marjinal tüketim eğilimi gösterilmek istenmiştir.

Bu açıklamalar da, kuşkuyla yer vermeyecek şekilde göstermektedir ki; tüketim kredilerindeki artış veya önceki dönemlerde oluşturulan tasarruf fonlarının eritilmesi kamusal harcamaların subvansiyonlarla, büyük devlet yatırımları ile veya sosyal yardımlarda hızlandırılması, özel yatırım harcamalarındaki artışlarla toplam talep yükselirken bir başka açıdan, gelirler artarken veyahutta para arzı artarken, kimi sektörlerde dar boğazlar oluşacaktır. Oysa, diğer sektörlerde üretim artışı sürecektir. Öyleyse, darboğazların bütün sektörlerde birlikte oluşmayacağı düşünüleceğinden, fiyat farklılaşması tartışmasız kabul edilecektir.

3. Maliyet ve Gelir Enflasyonu

Geleneksel maliyet ve gelir enflasyonu analizi fiyatlar genel seviyesindeki artışların ücret artışlarından kaynaklandığını ileri sürmektedir.

Ancak girişimcilerin herhangi bir talep veya ücret artışı almasa da, kârlarını artırmak amacıyla alacakları kararlar sonucunda enflasyonist ortam yaratılabilecektir.

Uzun teorik açıklamalara yer vermeden, işçilerin grev haklarını kullanarak veya girişimcilerin tekelci ortamdan yararlanarak ücret ve fiyatları artırmaları mümkündür.

Her iki halde de sektörel davranış olasılığı genel ve birlikte davranış olasılığından daha fazladır. Böylece de kimi mal fiyatları diğerlerinden daha hızlı artacaktır.

4. Dış İlişkilerden Kaynaklanan Enflasyon

Uluslararası ekonomik ilişkilerin üç tip enflasyona yol açtığı ileri sürülmektedir.

a) İthalata Dayalı Maliyet Artışı

İthal edilen hammadde, yarı mamul, donatım ve tüketim malları fiyatları artışında, girişimciler sözkonusu artışları üretim maliyetlerindeki artış nedeniyle otomatik olarak yurtiçi satış fiyatlarına yansıtmaktadırlar. O.E.C.D.'nin yapmış olduğu bir hesaplama göre, 1972'den 1973'e temel mal fiyatlarında görülen % 20'lik bir artış endüstrileşmiş ülke malları fiyatlarında % 0.5 ile % 2.5 oranında salt artışa neden olmuştur (8).

b) Parasal Dış İlişkiler

Bu görüşü ileri sürenler bir yerde, parasal görüşle birleşerek, döviz akışının ülkede yaratacağı likidite fazlasının aynı yönde fiyatlar genel seviyesi değişimlerine yol açacağını düşünmektedirler. Sözkonusu döviz akışı cari ödemeler dengesi fazlalıklarından sağlanacağı gibi spekülasyondan, yani ulusal faiz oranı ile yurtdışı mali plasmanların getiri oranı arasındaki farktan veya yine faiz oranı ile ulusal paranın öngörülen reevaluasyon oranı arasındaki farktan kaynaklanabilir.

c) Yurtdışı Gelirler

Yurtdışından yerli mallara olan bir talep artışı dış ticaret fazlası verdireceğinden dış ticaret çoğaltanı işleyişe geçerek gelir artışına neden olacaktır. Yurtiçi toplam talepte bu yolla oluşan artış, ekonominin tam istihdam seviyesinde olması halinde, fiyatlar genel düzeyini artıracaktır.

Dış ilişkiler sözkonusu olduğunda öncelikle dış ticarete konu malların veya dış ticarettten gelir elde edenlerin talep edecekleri mal ve hizmet fiyatlarının diğerlerinden daha hızlı artacağı açıktır.

(8) Bernard BENIER - Yves SIMON, a.g.y., s. 77.

5. Yeni Görüşler

Özellikle 1968'den sonra endüstrileşmiş Batı Avrupa ülkelerinin hemen tamamında görülen hızlı fiyat artışlarını, bilinen ekonomik politikalarla önlemede devletler yetersiz kalmışlardır.

Biraz da bu nedenle, geleneksel enflasyon analizlerinin yeni görüş ve düşüncelerle desteklenmesi gerekmiştir. Daha çok, piyasa ekonomisinde pazarların büyüüp gelişmesinden, güçlü gelir gruplarının yönlendirilmelerinden, esneklikten yoksun sosyo-ekonomik davranışların etkisinden, sermaye birikimi ve işletmelerin yoğunlaşip uluslararası güce erişmelerinden kaynaklanan baskıları esas alan sözkonusu görüşler şöylece özetlenebilir.

a) Sektörel Görüşler

Enflasyon ülkenin belirli bir kısmında başlayıp diğer kesimlerine yayılabilir. Gerçekten, kimi malların arz yetersizliği fiyatların artmasına veya onu ara mal olarak kullanan başka kesimlerde üretim kısıtlamasına yol açabilir. Özellikle, sözkonusu mallar bir donatım malı ise başlayan enflasyonist baskı diğer sektörlerle de kolaylıkla yansılabilir.

Örneğin, A.B.D.'i demir çelik sanayiinde ücret ve kârlardaki otonom artışların fiyatlarına, oradan da diğer öncü sektörlerle yansıdığı yapılan ampirik çalışmalarla saptanmıştır (9).

Bu görüş, bizim herhangi birşey eklememize gerek bırakmayacak şekilde fiyatlar arası farklılaşmayı gündeme getirmektedir.

b) Piyasa Koşullarına Esas Alan Görüş

Günümüzde kapitalist ekonomik düzene egemen alan piyasa şekli aligopoldür. Alıcıların tek tek veya kimi gruplar halinde birleşeler de fiyatı etkilemeyecek kadar çok olmaları, satıcıların ise, herbirinin fiyatı diğerlerinden bağımsız kararlarıyla etkileyebilecekleri kadar az sayıda olmaları halinde, aligopol piyasasından söz edildiğini biliyoruz. Örneğin A.B.D.'de demir çelik üretiminin % 40'na bir tek firma hakimdir. Ücret ve kârların fiyatın çok büyük bir bölümünü oluşturması, her ücret artışının bir ara mal olan demir çelik fiyatlarını diğer mal ve hizmet fiyatlarından farklı oranlarda artırmaktadır (10).

(9) A. COTTA, "Pour une nouvelle politique monétaire" Economic Appliquée, Oct-Décem. 1961, SCHULIZE, ECKSTEIN, FROMM, VILSON'nun çalışmalarından alıntı.

(10) Bernard BERNIER, Pourquoi les prix montent-ils. DUNOD ACTUALITE 1970, Paris, p. 78 Et B. BERNIER, Y. SIMON, a.g.y., s. 79.

c) Toplumsal Tavırları Esas Alan Görüş

Maliyet ve gelir enflasyonu toplum üyelerinin sosyo-politik tavırlarıyla açıklanmaktadır (11). Bu konuda öncelikle, ücretlilerin toplu sözleşme görüşmeleri sırasında uyguladıkları kıyaslama yönteminin, sonra da çeşitli gelir grupları arasında yapılan kıyaslamaların etkisi üzerinde durulmaktadır.

İlk olarak, toplu sözleşme sırasında işçi temsilcilerinin çeşitli taktikler kullandıklarını ileri sürmektedirler. Örneğin parasal ücret görüşülürken kendilerinkine yakın bir iş kolu seçip ücretlerin oransal olarak düşük kaldığını, oysa, sahip oldukları diğer sosyal hakları görmezlikten geldikleri belirtilmektedir. Diğer taraftan, sosyal haklar görüşülürken, mesleki gelişmeyi ve yükselme sorunlarını gündemde tutup, kendileri için var olan mesleki güvenceyi unuttukları dile getirilmektedir. İşçilerin bu tavırlarıyla işin niteliğinde aşırı değerlendirmeler, kategori dışına kayma ve ücret sıralamasında yeni ara basamaklar yaratmaya benzer gizli gelir artışları sağladıkları öne sürülmektedir (12). Böylece bir iş kolunda sağlanan ücret artışı diğerinin de yararlanacağı güçlü bir karine oluşturmaktadır. Er veya geç benzer gelir artışları ekonomiye yayılarak maliyet ve gelir enflasyonunu başlatmaktadırlar.

Öte yandan aynı gelişim, değişik gelir grupları arasında da görülebilir. Gerçekten işletmenin sağladıkları yıllık kâr oranları ile ücret artışları arasında belli bir ilişkinin varlığı saptanmıştır (13). İşte toplu sözleşme görüşmeleri işletmelerin verimlilik artışı ile başlamış olabilir. Diğer iş kollarına da sıçrayacak olan hak arayış eylemleri maliyet ve gelir enflasyonunu başlatabilir. Guy CAIRE'in HARROD'dan aktardığı aşağıdaki satırlar söz konusu enflasyonist işleyişin mantığını oluşturmaktadır; "Çalışanlar gerçekleştirmiş oldukları endüstriyel uğraş ile işletmenin sağladığı verimliliğin ve kâr artışının her zaman bilincindedirler. Ayrıca firma tarafından denetlenebilir fiyatların düşme yönünde esnek olmadığını da bilirler. Bu bilinçle, tüm işverenlerin aşırı kâr elde ettikleri düşüncesindedirler. Oysa endüstri dışındaki kesimlerde verim artışı çok daha düşük düzeyde kalmış olabilir. Yüksek verimli üretim kesiminde sağlanan ücret artışı düşük verimli hizmet kesiminde çalışanların da ücretlerini etkileyecektir. Sonuç olarak, endüstrideki verim artışıyla uyumlu ücret artışlarının işçiler tarafından sağlanması, diğer ücretlerin de bundan çok geride kalması halinde, hizmet sektörü ve tüketim mallarında fiyat artışı görülecektir. Buradan da enflasyonist işleyiş hızlanacaktır (14).

(11) H. AUJAC; l'inflation, consequence monétaire du compartement des groupes sociaux (Economie Appliquée, 1950 No. 2 p. 280-300.

(12) Y. GAILLARD et G. THUILLIE, Pour Une Approche Psychologique De la Politique Des Revenus I Droit Social, Avr. 1965, p. 219.

(13) R.J. BHATIA, O. ECKSTEIN et Th. A. VILSON Cité Par. GUY. CAIRE, Theorie et Pratique de la politique Des Revenus P.U.F. col SUP. 1970, Paris p. 34.

(14) guy. CAIRE, a.g.y. s. 35.

Görüldüğü gibi enflasyonun mantığı, tüketim malları ve hizmet sektöründeki fiyatlar ile endüstriyel mal fiyatları arasındaki farklılaşmaya dayanmaktadır.

Enflasyonun işleyiş mekanizmasını açıklayan yukarıdaki teorik çalışmaların tamamı fiyatlar genel seviyesindeki artışların fiyat farklılaşmasından kaynaklandığını açıklıkla göstermektedir. Buradan çıkartılacak sonuç, fiyatlar arası farklılaşmanın enflasyona yol açabileceğidir. Ancak bu, ikisinin kesinlikle birarada görüleceği anlamına gelmez. Konuya açıklık getirmek için olayın bir de etkileri yönünden incelenmesi gerekir.

II - ENFLASYONUN ETKİLERİ

Enflasyonun etkileri konusunda fazla bir araştırma yapmaya, gerçekten gerek yok. Zira, hangi ders kitabı açılacak olursa olsun enflasyonun etkilerinin şu dört grupta toplandıkları görülür.

1. Gelir Dağılımı Bakımından Etkileri

"Bilindiği üzere fiyatların sürekli olarak artması para cinsinden ve sabit gelirli kimselerin aleyhindedir. Genellikle ücret, maaş, faiz ve kira gelirleri ile geçinenler bu gruba girerler. Bütün bu çeşit gelirler sözleşmelerle tesbit edilmiş olduğu cihetle sık sık ayarlanamazlar (15).

"Genel fiyat seviyesindeki hissedilir ölçüde ve sürekli yükseliş" (16) sözü edilen gelir gruplarının tüketim kompozisyonunda önemli yer tutan mal ve hizmet fiyatları artışlarından kaynaklanıyorsa, gelir dağılımı etkilenecektir. Karşıt halde enflasyonun bu yöndeki gelir etkisi sözkonusu olamaz. Daha doğrusu bu mal gruplarındaki artış hızı ortalama artışların üstünde ise, reel gelir düşüşü bu grupta enflasyon oranından daha hızlı, karşıt halde daha yavaş veya hiç olmayacaktır. Bir bakıma herşey ortalama artıştan daha çok, nisbi fiyat farklarına bağlıdır.

Aynı ders kitabından alıntıyı sürdürdüğümüzde; "İşte bu nedenden de bu çeşit gelirler fiyatları arkadan izlerler. Yalnız bu grubun arasında da bazı farklılıklar olabilir. Örneğin; bir kısım memur ve işçilerin hizmetlerine talep artmakta ise bu durumda bunların maaş ve ücretlerini artırabiliriz."

Anlatılmak istenen, talebi, bir bakıma da fiyatı artan malların üretimine katılanların gelirlerinin diğerlerinden farklı olacağıdır. Öyleyse gelir dağılımını etkileyen fiyatlar arası farklılıktır.

"Genellikle enflasyon devrelerinde pazarlık kuvvetleri zayıf olan gruplar ezilirler. Bu gerçekte ortaya son derece ciddi ve önemli sosyal sorunlar çıkartmaktadır."

(15) A. Ayhan VELİOĞLU, Genel ve Sosyal Ekonomiye Giriş, Tisa Matbaacılık, Ankara 1974-75, ss. 210-213.

(16) Özhan ULUATAM, Makro İktisat, A.Ü. S.B.F. Yay. No. 363, Ankara 1975, 2. Baskı, sayı. 278.

Görüldüğü gibi, üretip sattıkları mal ve hizmet fiyatlarını diğerlerine oranla yeterince artıramayan, pazarlık gücünden yoksun kimselerin ezileceği belirtilmektedir.

Sonuç olarak, ödenen her fiyat bir başkasının gelirini oluşturacağından gelirler arası farklılaşma ancak fiyatların farklı oranlarda artmasıyla mümkündür. Bir başka deyişle, bütün fiyatlar aynı oranlarda artarsa, enflasyon olur. Oysa gelir dağılımı değişmez.

2. Tasarruf Bakımından Etkileri

Enflasyonun tasarruflara olumlu ve olumsuz yönde etkileyeceğini ileri süren iki ayrı görüşten söz etmek gerekir.

"Ekonomik birimler para aldanması içinde bulunmuyorlarsa, enflasyonla birlikte artan parasal gelirlerini reel gelir artışı olarak algılayıp daha yüksek oranda bir tasarrufa yönelebilirler. Diğer yandan, enflasyon gelir dağılımını daha fazla tasarrufta ve yatırımda bulunan kesimler lehine değiştirebildiğinde ekonomik büyüme hızlanabilecektir" (17).

Parasal artışı reel artış şeklinde algılama yani "para aldanması" olayı öyle sanıyoruz ki daha çok teorisyenlerin bir aldanmasıdır. Zira enflasyonun gelir dağılımını değiştirirken gelirleri artan kesimin satın aldığı mal ve hizmetlerin fiyatının daha düşük oranda artmış olmasını ve böylece ortaya çıkan reel gelir artışı sonucunda, yüksek oranda tasarrufa yönelmiş olabileceklerini düşünmek, bize daha akılcı gibi geliyor. Örneğin, enflasyon sektörel nedenlere dayanabilir. Özellikle malların kalitesini yükseltmek, renkli televizyon, bilgisayar veya bilgisayarlı fırın, elektronik süpürge, yeni model arabalar gibi yeni lüks mallar üretimi için yapılan ek harcamalardan kaynaklanabilir. Bu takdirde, sözü edilen malların üretiminde çalışan emekçilerin geliri artarken onların satın almakta oldukları malların fiyatları henüz yükselmemiş olabilir. Hatta ve hatta eski mallarını bu çağdaş görünümlü mallarla değiştiren kişilerden, kullanılmış malları daha ucuza satın alırken, reel gelirlerinin artmış olabileceğini de düşünmenin yanlış olmayacağı kanısını taşımaktayız.

Buradan çıkartacağımız sonuç, tasarruflara enflasyonun olumlu etkide bulunacağını ileri süren görüşlerin fiyatlar arası farklılaşmayı gözardı ettikleri için, para aldanması gibi bir yanılgıya düştükleri yönünde olacaktır. Gerçekten yukarıda da açıkladığımız gibi enflasyonla birlikte eğer tasarruflarda artıyorsa bunun nedeni fiyatlar genel seviyesindeki ortalama artışlar değildir. Neden olsa olsa mal fiyatlarının farklı oranlarda artmış olmasıdır.

(17) Tuğrul ÇUBUKÇU, a.g.y., s. 96.

Enflasyonun tasarrufları olumsuz yönde etkileyeceği görüşünün esası, gelirlerin tüketilmeyen bölümünün büyümeyi hızlandıracak alanlar yerine spekülatif alımlara kaydırıldığı yönündeki saptamalara dayanmaktadır. Ayrıca, paradan kaçış olgusunun da, bir taraftan enflasyonu kamçılarken, diğer taraftan da tasarrufların azalmasına ve yatırım fonlarının en önemli kaynaktan yoksun kalmasına neden olduğu ileri sürülmektedir.

Kısaca, enflasyonist dönemlerde konuya ait ve büyük tasarruflar artarken küçük tasarruflar azalmaktadır.

Bu olgunun plasman alışkanlıklarından daha çok, spekülasyona konu olan, arsa, bina, kıymetli maden ve kambiyo gibi değerlerin fiyatlarının diğer tüketim malları fiyatlarından daha hızlı artmakta oluşu ve küçük tasarrufların bunları satın almak için yetersiz kalmasıyla açıklanması gerekir.

3. Yatırımların Yönü Bakımından

Ders kitabından olduğu gibi aktaracak olursak "Sınayi teşebbüslere girişmek, her ferdin kolayca başaracağı iş değildir. Zira bu kabil yatırımlara girişmek asgari bir teşebbüs ruhu ve özellikle yatırım konusu hakkında asgari bir bilgiye sahip olmayı gerektirir. İşte bunun için enflasyon sırasında iyi gelir sağlayan kimseler tasarruflarını sınayi faaliyetlere yatırmaktan çekinirler.

Böyle durumlarda elde edilen tasarrufların kıymetlerini koruyabilecek kolay yatırım alanları ararlar. İşte bu endişe sebebiyle herkes her çeşit gayri menkuller, altın, döviz satın olmak isterler. Cidden enflasyon döneminde bu nevi servet şekillerine olan talep artar ve bunların fiyatları, fiyatlar genel seviyesinden çok daha büyük bir hızla artar."

"Faraza Türkiye'de geçinme endeksleri 1957 Mayıs 1958 Mayıs arasında % 8 oranında arttığı halde, altın fiyatları % 26 oranında artmıştır" (18).

Aslınd buna da eklenecek pek birşey yok. Sadece olayı bizim görüş açımızdan tekrar dile getirirken, plasmaya konu olan değerlerdeki fiyat artışlarının, yatırım harcamalarını özendirecek mal ve hizmet fiyat artışlarından daha hızlı olduğu için yatırımların hızını yitirdiğini söylemek gerekir.

4. Dış Ticaret Bakımından

Enflasyonun dış ekonomik ilişkilere etkisi bilindiği gibi, yerli malların fiyatlarının yükselmesi ile ihraç mallarının talebinin, fiyatlar oransal olarak düşük düzeyde kalacağı için, artması, bunun sonucunda da eğer döviz kurları değişmemiş ise, ödemeler dengesinin bozulması ile açıklanmaktadır.

Buradaki bozulmanın da fiyatlar genel seviyesindeki ortalama artışlarla bir ilişkisi yoktur. Zira ülkemizde çok büyük

(18) A. Ayhan VELİOĞLU, a.g.y., s. 212.

oranlarda fiyat artışlarına karşın döviz kurları da aynı yönde değiştirilecek olursa, enflasyona karşı ödemeler dengesi korunabilir. Enflasyonla birlikte döviz kurları değiştirilse de, eğer rakip ülke fiyatları kendi mallarımızın fiyatlarından daha düşük oranlarda artarsa ticaret dengesi yine bozulur.

Öyleyse dış ticaret yönünden de, bu kez yabancı ülke malları fiyatları ile ülkemizde dış satıma konu olan mallar arasındaki fiyat farkları etkin olmaktadır. Yani etki enflasyondan değil, fiyatlar arası farklılaşmadan gelmektedir. Gerçekten ülkede enflasyon olmasa, yabancı ülkelerde fiyatlar düşseydi aynı olgu yine de görülürdü.

Gerek enflasyon mekanizmasının işleyişini açıklayan görüşlerin ve gerekse enflasyona atfedilen etkilerin incelenmesinden, kapitalist ekonomilerde görülen genel denge uyumsuzluklarının fiyatlar genel seviyesindeki ortalama artışlardan daha çok, fiyatlar arası farklılaşmadan kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Öyleyse, günümüzün sorunu olarak sürekli gündemde tutulan enflasyon kendisine mal edilen kötülüklerin anası değildir.

III - BAŞKA BİR OLAY, ECARFLATION (EKARFLASYON)

Buna göre ortalama fiyat artışlarına atfedilen, yukarıda sayılan etkilerin gerçek nedeni fiyatlar arası farklılaşmadır. O da enflasyon değildir. Şu halde, ekonomik ve toplumsal dengesizliklere yol açan bu farklı olgu kendi adıyla anılmalıdır. Bu amaçla biz stagflation, "stagflasyon" terimini oluşum şekline esinlenerek ve Fransızca aralık, fark, anlamına gelen écart sözcüğünden yararlanarak "ECARFLATION" türkçe okuşunu ile ekarflasyon terimini önermekteyiz.

Terim, hem enflasyonu hem de farkı anımsattığı için sözkonusu olguyu yeterince kavramaktadır.

Ancak, ECARFLATION fiyatlar arası farklılaşmayı tanımlamakla birlikte, PRIX RELATIFS yani, nisbi fiyatlar anlamında kullanılmamaktadır.

Nisbi fiyatlar, herhangi bir mal veya mal grubunun fiyatına oranla diğerinin konumunu mikro düzeyde belirtirken ECARFLATION, fiyatların tümünü hesaba katan makro düzeyde genel bir farklılaşmanın ifadesidir.

Gerçekten herhangi bir mal veya hizmetin nisbi fiyatı o malın fiyat endeksinin genel endekse oranıdır (19).

Oysa ECARFLATION, fiyat endekslerinin alt gruptaki zincirleme endeks sayılarının standart sapmasıdır.

Görüldüğü gibi nisbi fiyatlar bir konumu tanımlarken, ECARFLATION bir hareketi ifade etmektedir. Bir başka deyişle, bir

(19) Bernard BERNIER - Yves SIMON, a.g.y., p. 68.

önceki yıla oranla fiyat artış hızlarındaki ortalama farkı belirlemektedir. Söz konusu farkı sayısal olarak da gösterme olanağına sahibiz. Yukarıda belirlediğimiz gibi, toptan eşya fiyat endekslerinin alt grupları da dahil olmak üzere her yıl zincirleme endeksleri hesap edilmektedir. Daha sonra da bu alt grupların zincirleme endeks sayılarının genel endeksten standart sapması bulunmaktadır. Bu oran ECARFLATION oranıdır.

1982-1987 yılları arasında D.İ.E.'nin Toptan Eşya Fiyat Endekslerini alarak uyum bakımından diğerlerini de temsil edeceğini düşündüğümüzden, imalat sektörünü ve alt grupları ele alarak bir ECARFLATION oranı saptadık.

Toptan Eşya Fiyat Endeksleri Zincirleme Endeksler

	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Genel Endeks	127.0	130.5	150.3	143.2	129.6	132.0
İmalat	126.5	131.2	146.5	141.9	132.6	133.6
Gıda, içki, tütün	121.6	126.1	156.2	140.9	131.2	127.7
Tekstil	129.4	138.7	139.9	133.6	140.2	147.5
Orman Ürünleri	129.7	149.0	146.7	128.0	145.9	153.8
Kağıt Ürünleri	136.9	136.7	147.0	141.8	137.5	146.1
Kimya Petrol	131.2	129.7	150.2	146.9	123.5	115.2
Taş, Toprak	124.9	141.2	138.9	161.1	145.7	143.3
Metal Ana Sanayii	124.4	125.9	141.1	134.8	127.8	148.0
Metal Eşya, Makina	121.4	128.3	134.9	140.3	139.9	139.8
Diğer İmalat	126.6	130.6	150.4	145.8	141.6	135.2
STANDART SAPMA (ECARFLATION ORANI)	22.3	68.0	69.2	83.5	154.6	184.2

Bu oran büyüdükçe fiyatlar arası farklılaşmanın çoğaldığı, küçüldükçe fiyatlar arası dengenin sağlandığı söylenebilecektir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, ECARFLATION ORANI'nun kümülatif değeri yoktur. Sadece bir önceki yıla veya döneme oranla farklılaşmayı belirlemektedir. Zira, herhangi bir dönemde bu oran çok büyük bir değer olsa da, daha önceki dönemlerdeki farkı kapatacak bir gelişim olabilir. Bununla birlikte bir önceki dengenin de bozulduğunu gösterir. Enflasyonun göstergesi olan fiyatlar genel seviyesindeki artışlar da var olan kümülatif değere sahip olmamakla birlikte, ekonomik istikrarsızlığın, ekonomik ve toplumsal dengesizliklerin kanımızca iyi bir göstergesidir.

Tablo'da görüldüğü gibi, kullandığımız Toptan Eşya Fiyat Endesleri çok kullanışlı olmamakla birlikte, (20) 1982'den 1987'ye kadar fiyatların bir yıldan diğer yıla sürekli çok değişik oranlarda arttığını göstermektedir. Bu gelişim, oranun, kümülatif değere sahip olmama yönündeki özelliğini aşan bir artışı göstermektedir. Öyleyse diyebiliriz ki 1982 ile 1987 arasındaki ülkemiz ekonomisi önemli bir ECARFLATION'a tanık olmuştur.

SONUÇ

Batı dünyasında savaş ve savaş sonrası yeniden yapılanma döneminde ekonomik ve toplumsal sorunların tek ve önlenemeyen kaynağı fiyat dalgalanmaları olarak belirlenirken, sonraları, özellikle de günümüzde ve kalkınmakta olan ülkelerde, enflasyon adıyla sürekli yükselişler sorumlu tutulmaya başlandı. Zira, son savaştan bu yana fiyatlarda düşme eğilimine pek rastlanmamıştı. Bu nedenle de artık fiyatlar genel seviyesindeki artış hızlarının yükselmesi ve azalmasından, hatta artık enflasyonun önlenmesinden değil de, sürekli aşağı çekilmesinden söz edilir olmuştur.

Böylece hükümetler, girişimcileri ileriye dönük hesaplarında yanılttığına, borçlular yararına alacaklıları zarara uğrattığına, dış ticareti zora soktuğuna inandıkları fiyat artışlarını önlemek, ekonomik faaliyetlerin tam istihdama yaklaşık bir düzeyde sürekli gelişimini sağlamak amacıyla, ekonomiye daha çok müdahale eder oldular. Yani fiyat dalgalanmaları bütünüyle unutulmuştu. Getirilen önlemler fiyat artışları karşısında etkisiz kalırken üretim duraklamalarına yol açtı. Bu olguya da stagflasyon adı verildi.

Oysa, bu çalışma enflasyonun oluşumunda ve sonuçlarında fiyatlar arası farklılaşmanın etkisini ve önemini ortaya koymuştur. Bu arada tekrar vurgulamak isteriz ki, sözkonusu sonuçlar yani fiyatlar genel seviyesindeki artışlara atfedilen dengesizlikler, enflasyonist baskı olmasa da, hatta deflasyonist dönemlerde de fiyatların farklılaşması halinde, etkisini sürdürecektir.

Ancak bu, ECARFLATION'un enflasyonu ekarte ettiği, yok saydığı veya onun yerini aldığı anlamına gelmez. ECARFLATION enflasyonu tamamlayan, onunla birlikte sürekli gözönünde bulundurulması gereken bir kavram olarak düşünülmüştür.

Gerçekten ne enflasyonda ne de deflasyonda bütün fiyatların aynı yönde ve oranda hareket ettiği söylenebilir. Özellikle, gelirin ekonomik faaliyet grupları arasındaki bölüşümü fiyatların farklı oranlarda artıp azalmasından kaynaklanmaktadır.

Kuşkusuz fiyat iki yüzlü bir madolyondur. Bir yüzü fiyat yani ödeme ise, öteki yüzü gelirdir. Öyleyse fiyat farklılaşması gelir

farklılaşması ile eş anlamlıdır. Bir başka deyişle ECARFLATION çok yönlü bir farklılaşmayı tanımlamaktadır. Zira bir tek fiyatın artmasıyla malı satın alanın gelir farklılaşmasına yol açacak şekilde reel geliri azalırken, üretimine katılanların tamamının geliri artabileceği gibi, ücret, faiz ve kiralara sabit kalırken örneğin, sadece kâr payının artmış olması da mümkündür. Görülüyor ki, gelirlerin fiyatlarla farklılaşması fiyatlar genel seviyesinin artması ile daha büyük boyutlara ulaşmaktadır. Şu halde ECARFLATION enflasyon düşüncesini yok saymayıp ona bir başka boyut katmıştır.

Ancak, sonuçta, enflasyonun bilinen etkilerinden kurtulmak için global anti-enflasyonist politika uygulamaları yetersiz kalmaktadır. Etkin sonuç alma doğrultusunda ECARFLATION'u giderebilecek önlemler alınmalıdır. Bu önlemlerin de adil bir gelir dağılımını amaçlayan gelir politikaları olduğu görüşündeyiz.

Yıllar	Fiyat Endeksleri			Para Arzı	
	Genel	Gıda	Sanayi	Yasal Para	Geniş Para
1964	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
1966	113.3	116.1	109.3	152.2	158.4
1968	112.6	110.7	115.5	131.3	134.0
1970	111.9	110.9	113.9	135.8	140.7
1971	116.9	112.8	123.4	123.6	128.3
1972	118.0	115.2	122.1	122.2	125.2
1973	120.5	121.5	119.0	132.5	126.9
1974	130.0	135.6	121.8	127.7	122.0
1975	110.0	117.2	98.8	131.6	139.6

KAYNAKLAR

1. Ersoy AKINCI, "Toptan Eşya Fiyatları Endeksi ve Kullanım Açısından Bir Değerlendirme", **H.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt. 3, Sayı. 1-2, 1985, ss. 17-43.
2. H. AUJAC, "L'inflation, Conséquence Monétaire Du Comportement Des Groupes Sociaux" **Economie Appliquée** 1950 No. 2 p. 280-300.
3. Bernard BERNIER, **Pourquoi Les Prix Montent-ils**, Dunod Actualité, 1970, Paris.
4. Bernard BERNIER, et Yves SIMON, **Macro économie**, tom 2, 2eme ed. De Dunod, 1976, Paris.
5. Robert BOYER et Jacques MISTRAL, "Formation de Capital, Prix Refatifs, inflation" **Economie et statistique**, no. 77 Avril 1976, pp. 29-48.
6. Guy CAIRE, **Téori et Pratique de la politique des Revenus**, PUF. col. SUP. 1970 Paris.
7. A. COTTA, **l'inflation et Croissance en France**, dequies 1962, PUF Paris 1975.

8. A. COTTA, "Pour Une Nouvelle Politique Monétaire" **Economie Appliquée**, Oct.-Dec. 19761.

9. Tuğrul ÇUBUKÇU, **Enflasyon Teorisi ve Türkiye'de Enflasyon**, H.T.İ.İ.B.F. Yay. No. 2, Ankara, 1983.

10. M. FRIEDMAN, **İnflation et systèmes monétaires**. Calmann-Lévy. Paris, 1969.

11. Y. GAILLARD et G. THUILLE, "Pour Une Approche Psychologique de la Politique Des Revenus" **Droit Social**. Avr, 1965.

12. Özhan ULUATAM, **Makro İktisat**. A.Ü.S.B.F. Yay. No. 363, İkinci Bas. Ankara, 1975.

13. A. Ayhan VELİOĞLU, **Genel ve Sosyal Ekonomiye Giriş**, Tisa Matbaacılık, Ankara, 1974-75.

14. **1989 Yılına Girerken Türkiye Ekonomisi**, TUSİAD-T/89, 1. 122.

15. **CUMHURİYET GAZETESİ**, 7 Eylül 1988, Ersoy AKINCI, Enflasyon.

